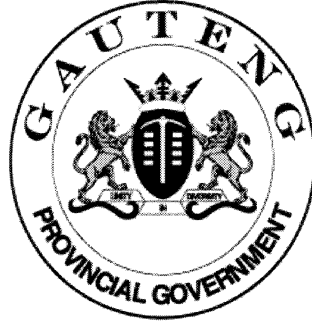

**SENIOR CERTIFICATE
EXAMINATION
SENIORSERTIFIKAAT-EKSAMEN**

**OCTOBER / NOVEMBER
OKTOBER / NOVEMBER**

2004

**TSHIVENDA LUAMBO LWA
U ENGEDZEDZA
GIREIDI YO LINGANELAHO**

(Bammbiri la u ranga)

933-2/1

TSHIVENDA SECOND LANG SG: Paper 1

6 pages

933 2 1

SG

**COPYRIGHT RESERVED / KOPIEREG VOORBEHOU
APPROVED BY UMALUSI / GOEDGEKEUR DEUR UMALUSI**

MUHASHO WA PFUNZO WA GAUTENG

MULINGO WA TSHITIFIKHEITI TSHA MATIRIKI

TSHIVENDA LUAMBO LWA U ENGEDZEDZA
GIREIDE YO LINGANELAHO
(Bambiri la u ranga)

TSHIFHINGA: Awara 2

MARAGA: 80

PFESANI:

- Bambiri ili lo vhumbwa nga khethekanyo dza A, B no C.
- Mbudziso dzotho dzi fhindulwe nga Tshivenda.
- Fhindulani mbudziso dzotho.

KHETHEKANYO A

**MBUDZISO 1
THOLOKANYONDIVHO**

- 1.1 Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no do tevhela:

Vhakale vha amba zwone vha tshi ri dzina li tevhela muthu. Vhusuvhelele o bebwa a tshi tou vha mutuka e ethe kha mme awe a dovha fihlu a vha phedzi. O vha e na khaladzi mbili dze ene a tshi aluwa a wana dzo no vha mahadzi. Izwo zwo vhangwa ngauri a vha nwana o wanalaho tshikeguleloni. Vhabebi vhave vho vha vho no fhulufhuwa kha fhungo la u wana munwe nwana. Vhusuvhelele o thoma tshikolo zwa vhuji na thangana yawe. Mutukana uyu o vha a tshi **dzi vhuisa** kilasini. Ho vha hu si na mugudiswa na muthihi we a vha a tshi nga **farelela** kha Vhusuvhelele.

Vhadededzi vha sa divhiho mafhungo avho vho vha vho **fara ludongo nga hu fhisaho**. Ho vha hu si na thero ine a sa i kone. Izwo zwa ita uri a tavhanye u pfukiselwa phanda kha gireidi dza phanda. A kha gireidi ya vhusumbe o vha a tshi tandulula thaidzo ya maths wa gireidi 12. A tshi vhalo gireidi 12 o vha e ene mugudiswa mutukusa kha divhazwakale ya tshikolo tsha ntha tsha Mphephu. Ndi kha gireidi 12 he a wana naledzi kha theo dzotho dze a nwalu. Bazari dzo vha dzo **wa mpale khae**. O fhedza o gudela B.com Yunivesithi ya Cape Town. A tshi fhedza pfunzo idzi o mbo di wana sikolashiphu tsha u ya u guda Yunivesithi ya Oxford. Vhusuvhelele zwothe zwe a vha a tshi ita zwo vha zwi **tshi mu tenda**.

O ri a tshi vhuya Oxford a tholiwa kha khamphani ya Deloitte & Touche e ene muthu wa murema wa u thoma kha vhuimo he a vha e khaho. Vhusuvhelele o vha a tshi thomphiwa nga maanda kha vhubindudzi Afrika Tshipembe lothe.

O fhedza o mala vha vha na vhana vhararu. Muta wawe wo vha u tshi tamisa vhukuma. Vhusuvhelele o vha tshi rambiwa fhethu hunzhi. Tshifhinga tshinzhi o vha a tshi sia mufumakadzi wawe hayani uri a kone u thogomela vhana vhunga vho vha vha tshe vhatuku. Izwo zwa vha vhuikhakhi hawe ha u thoma. Ha vhuvhili ha vha mafhungo a matiitii.

Linwe duvha e hodelani ye a vha o bukelwa khayo a mbo di tangana na muñwe mufumakadzi wa thaše. Vha dzula fhasi barani henefho hodelani vha nwa zwivhili-zwiraru. Tshiñwe tsha dja tshiñwe vha fhedza vho ya rumuni ya Vhusuvhelele. Ula mufumadzi a fhedza o sia khofhe henefho.

Minwedzi i si mingana Vhusuvhelele a vho thoma u sa di pfa zwavhudi. A tshi ya ha dokotela a thesitiwa malofha a wanala e na HIV. Mafhungo ayo ho ngo a vhudza mufumakadzi wawe. Mutakalo wawe wa thoma u thothela. O fhedza o valelwa sibatela. Mufumakadzi wawe na ene a thoma u lwala. Mufumakadzi ene o mbo di tavhanya a dzhiwa nga Mudzimu. Vhusuvhelele o fhedza o phula tshiphiri tsho laho mufumakadzi wawe. O fhedza o humbela pfarelo kha vhana vhawe.

- 1.1.1 Neani mafhungo aya thoho. (1)
- 1.1.2 Vhusuvhelele zwi amba mini? (1)
- 1.1.3 Vhabebi vha Vhusuvhelele vho vha vhe na vhana vhangana hone ene o vha e wa vhangana? (2)
- 1.1.4 Ni nga ri Vhusuvhelele o vha a tshi divha zwavhudi khaladzi dzawe? Tikedzani phindulo yanu. (2)
- 1.1.5 Ndi nga mini Vhusuvhelele o vha a sa tshimbilesi na mufumakadzi wawe? (2)
- 1.1.6 Ndi vhufhio vhukhaki vhuvhili he munwali a ri Vhusuvhelele o vha a tshi vhu ita? (2)
- 1.1.7 Ndi vhufhio vhulwadze ho vhulayaho mufumakadzi wa Vhusuvhelele? Tikedzani phindulo yanu. (3)
- 1.1.8 Bulani zwithu zwina zwine na vhona Vhusuvhelele o vha o tea u zwi ita mafhungoni aya. 4x1=(4)
- 1.1.9 Vhusuvhelele o gudela pfunzo ifhio na hone ngafhi na ngafhi? (3)
- 1.1.10 Neani thalutshedzo dza maipfi o swifhadzwaho. 5x1=(5)
- 1.1.11 O shuma kha khamphani ifhio na hone o vha a tshi thomphelwa mini? (2)
- 1.1.12 Ndi ifhio pfunzo ine ra i guda kha mafhungo aya? Tikedzani phindulo yanu nga mbuno thara dzi pfadzaho. (4)
- 1.1.13 Matiitii hu ambiwa mini? (1)
- 1.1.14 U thothela ndi u ita mini? (1)
- 1.1.15 U sia khofhe henefho zwi amba mini? (1)
- 1.1.16 U dzhiwa nga mudzimu zwi amba mini? (1)

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA A: [35]

KHETHEKANYO B

MBUDZISO 2

2.1 Nwalani samari ya mafhungo a tevhelaho. Samari yanu i vhe na maipfi a 60.

Tshivhuya ndi mudededzi tshikoloni tsha nthu tsha Vuwani. Ndi muthannga o no vhinaho. Ene u na khomba yawe ine o no di i bvisela tshedele ya lumalo. Duvha lavho la munyanya lo no di vhwewa. Khuvha vho tou fara ljhanya la u lugisela ilo duvha la munyanya.

Ho do ri zwenezwi vhe kha khakhathi ya u di lugisela duvha la munyanya, ha sokou pfala phungo ya uri khomba ya Tshivhuya u na nwana. Phungo iyi yo do swika ndevheni dza vhabebi vha Tshivhuya. Vhabebi vha Tshivhuya vho fhedza vho humbula uri ndi khwine vha tshi dzula fhasi na nwana wavho vha ambe aya mafhungo. Vho ri vho no dzula nga tshavho vha langana u rumela nendila wavho ngei ha musidzana u ya u pfeledza vhungoho ha phungo iyi.

Fhungo le la vhuya na nendila la vha la uri ndi zwone khomba ye Tshivhuya a i bvisela lumalo u na nwana wa mutukana wa miwaha miya. Tshivhuya a tshi vhudziswa a ri na ene ha zwi divhi fhedzi u do ya a amba na khomba yawen ga mafhungo aya. Avha vha vhili vho vhonanaho vho ri u tangana fhungo la di vha lenelila. Tshivhuya a wana mafhungo aya a tshi mu kula nungo nahone a si nga si tsha kona u vvela phanda na munyanya. Vhabebi vhawe a vho ngo vha na mañwe, tshavho ho vha u rumela nendila wavho kha vhabebi vha musidzana. Mulaedza wa hone wo vha u wa u toda thundu dzavho murahu.

GUMOFULU LA KHETHEKANYO YA B: [10]

KHETHEKANYO C

MBUDZISO 3

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhuronwane uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no do tevhela:

Afrika Tshipembe lashu liswa li na khaedu khulu ya u swikelela thodea dza mudzulapo munwe na munwe wa lino.

Vhathu vhanzhi a vha na mishumo. Ndalab yo anda na vhuvenu ho hulela. Mitani minzhi ho anda phusuphusu. Nwana u sedza mubedi nga ito li vhi nga hone u sa kona u pfesesa vhuleme uvhu. Vhana vha vhasidzana na vhafumakadzi vha kombetshedzea u vhambadza mivhili yavho. Vhathu vha dzula vho tshaya. Dzi khou vhuya vhukuma. Vhathu vhanzhi vha kha fulo la u maketa. U wana vhathu vha tshi nga thoho dzavho a dzi tsha shuma nga hone u rwiwa nga shango. Tshedele a i vhonali a hu na muthu o no vula munwe.

Zwidu zwa hone ndi zwitumba. Zwitukana zwi si na mahaya zwo dala dorobo dzothe. Lula luvhone lwa fulufhelo lwo dzima.

3.1 Neani mabulazwithihi a maipfi a tevhelaho no a shumisa mafhungo a pfallaho:

- (i) vhambadza
- (ii) phusuphusu
- (iii) sedza
- (iv) luvhone
- (v) tshedele

5x1=(5)

Vulani Phanda

- 3.2 Mafhungoni e na vhala hu na maipfi o nenuliwaho. Inwi a shanduleni a vhe kha thithilidzo. 3x1=(3)
- 3.3 Neani mafhambanyi a maipfi a tevhelaho ni dovhe ni a shumise mafhungoni a pfallaho:
- 3.3.1 vhuleme
- 3.3.2 vhi
- 3.3.3 vhanzhi 3x1=(3)
- 3.4 Vhumbani fhungo li pfa dzaho nga linwe na linwe la maidaoma aya:
- 3.4.1 u tshaya
- 3.4.2 u rwiwa nga shango
- 3.4.3 dzi khou vhuya
- 3.4.4 u maketa
- 3.4.5 u vula muthu 5x1=(5)
- 3.5 Mitshila ya maiti i shandula zwine tsinde la liiti la amba zwone. Inwi shandulani matsinde a maiti a tevhelaho nga u shumisa mutshila wa liitesa kha linwe, wa liitea, kha linwe wa liitiwa kha linwe. Ni a shumise mafhungoni a pfallaho.
- 3.5.1 anda
- 3.5.2 sedza
- 3.5.3 rwa 3x1=(3)
- 3.6 Shandulani madzina a tevhelaho a vhe kha vhuthuhi ni a shumise mafhungoni a pfallaho.
- zwidu
zwitumba
zwitukana. 3x1=(3)

MBUDZISO 4

Vhalani mafhungo a tevhelaho nga vhusedzi uri ni do kona u fhindula mbudziso dzi no do tevhela.

Khali ya afhuwa yo afhuwa. Vho-Phophi vho vha vha sa tami n'wana wavho a tshi tambula. Tshikolo vho mu dzhenisa na hone tshi duraho. Vhone mune wazwo vho vha vho dzhena fhasi vha tshi khou shuma. Li tshi kovhela vho ima. Maanda avho o lovha. Ndi eneala a u bva fhedzi. Mutukana wa vhutali o no tangana thoho nga hone u sa pfa. O thoma nga dzone mbanzhe a kona u da kha khokheini na mandirikisi. Zwino u twa a tshi amba a ethe. Vho-Phophi vha vho tou vhona tsha khwine a tshi tuwa a fhambana na mboni iyi. Hone, tshiita mune a tshi vhavhi.

- 4.1 Vhumbani lidadzisi nga linwe na linwe la maipfi a tevhelaho. Madadzisi ayo e na vhumba a vhe a mafhungoni a pfalaho:
- 4.1.1 maanda
- 4.1.2 tshikolo
- 4.1.3 kovhela? 3x1=(3)
- 4.2 Wanani murero u re libulazwithihi la muñwe na muñwe wa mirero iyi:
- 4.2.1 Khali ya afhuwa yo afhuwa.
- 4.2.2 Tshiita mune a tshi vhavhi. 2x1=(2)
- 4.3 Maiti vhukuma mañwe aya kona u shuma sa matikedzi. Shumisani maiti vhukuma a tevhelaho sa matikedzi a mafhungoni a pfalaho.
- 4.3.1 twa
- 4.3.2 vhuya
- 4.3.3 bva
- 4.3.4 tuwa 4x1=(4)
- 4.4 Nwalani mafhungo a tevhelaho e kha khanedza:
- Li tshi kovhela vho ima. Maanda avho o lovha. Ndi eneala a u bva fhedzi. (4)

GUMOFULU LA KHETWEKANYO YA C: [35]

GUMOFULU: 80